

I have, over the past several weeks, had the pleasant experience of reading several works which continually made me exclaim *ברוך שכוונתי!*, or roughly “Blessings to Hashem Who has enabled me to reach on my own a truth already expressed by others”. Chief among these was Steven Shapin’s Never Pure: Historical Studies Of Science As If It Was Produced By People With Bodies, Situated In Time, Space, Culture, And Society, which, while often dense and perhaps even overgrown, contains many, many wonderful insights, illustrated through detailed case studies, into the nature of scientific knowledge and knowledge generally. I expect to cite it regularly in the future, but here is one tangential tidbit: In his chapter on proverbs, Chapin emphasizes that proverbs are often counterfactual and contradictory, and known to be such. That is to say, not all birds of a feather flock together – some are loners – and anyway, opposites attract. However, the authority of a proverb is not affected by the discovery of a case or cases where it is not true – discussion and interrogation of proverbs serves to discover *where* they are true, not *whether*. This of course reminded me of the Talmudic *okimta*, which preserves the truth of a precedent by narrowing its scope of application, and I wonder if oral cultures specifically find it useful to structure knowledge in that way.

Other books I look forward to discussing are Almost Chimpanzee, by Jon Cohen, which is useful for discussion of human uniqueness, and Rebecca Goldstein’s Thirty Six Arguments Arguments for the Existence of God: A Work of Fiction, which I originally intended to be the main interlocutor of this week’s devar Torah. But all those were put aside when I received via email Rav Moshe Lichtenstein’s response to the Israeli Chief Rabbinate’s declaration of a fast for rain this past week, which I have translated and attached.

This week’s parshah begins with Pharaoh’s dreams, and Yosef’s rise to power is generated by his interpretation of those dreams. But the dreams do not come true – the famine lasts two years, not seven, during which Egypt maintains enough grain to export it. Nor does Rachel (the moon) ever bow to Yosef. See Chizkuni to Bereshit 37:5, who comments “‘Joseph dreamed a dream and told it to his brothers’ - This dream did not come true, and therefore was not written.”

In other words – Providence is never objectively obvious. Seeing the world as Providential is a chosen perspective, not a demonstrably true position; the brothers could easily have taken that one false dream – and who says there was only one? - as proof that Yosef’s dreams were irrelevant, and perhaps Yosef’s stature indeed slips in Egypt when abundance returns too early.

As with many religious positions, one can affirm belief in Providence verbally without attributing much specific content to the words. I do not wish to claim this is valueless – for example, everyone recognizes that affirming the oneness of G-d excludes the Greek pantheon, although they may not be able to follow Maimonides’ explanation of why it also requires one to believe in G-d’s incorporeality.

I understand Rav Lichtenstein to be asking, however, whether we can ever build on such foundations, or whether the construction of a religious personality and life is best done by putting no weight on those points. This, and indeed all his points here, are worth considering even if one disagrees with them in principle or application, and I'm happy to have his letter serve as the primary devar Torah for this week.

A previous dvar Torah for Miketz can be found [here](#), and last year's essay responding to David Brooks' NYTimes column about Channukkah can be found [here](#).

Shabbat shalom and Channukkah Sameiach!

Aryeh Klapper

מכתבו של הרב משה ליכטנשטיין.

לכבוד ..... יקירי ,

שמחתי לקבל את בקשתך לקבל הבהרות על העמדה שהבעתי הבקר במסרת חוג "עיון תפילה" בדבר ההצעה לקיים תענית גשמים מחר. היות ולא נוכחת בחוג, ביקשת לשמוע את עמדתי מכלי ראשון, ואעשה זאת בחפץ לב, אך גם אנצל את ההזדמנות לעודד אותך להצטרף אלינו ולהשתתף מדי בקר בחוג העוסק בעיון תפילה, לימוד אשר חז"ל הפליגו בשבחו וחשיבותו.

אפתח במסירת מודעא. חז"ל במשנה ובגמרא בסנהדרין אסרו לדיין שעמדו לא התקבלה לפרסמה כדעת מיעוט אלא עליו להיות נאמן לשותפיו ולהתייצב מאחריהם, ואם לא עשה כן, עליו נאמר "הולך רכיל מגלה סוד". במקרה דנן, בקשתי רשות לפרסם את דעתי והפרסום נעשה על דעת עמיתי, אך לא מטעם מחילה אני רואה עצמי רשאי לגלות את עמדתי אלא מסיבה עקרונית יותר והיא שהסוגיא הנ"ל עוסקת בהכרעה משפטית בבית דין ולא בשאלה חינוכית וערכית. מבחינה משפטית, ביצור סמכות בית הדין כלפי הנידונים ועמידה תקיפה על הסמכות של מוסד בית הדין הנגזר מן הכלל של "אחרי רבים להטות" מחייב התייצבות כל הדיינים כחומה בצורה מאחרי פסק הדין. בשאלות חינוכיות, המצב שונה. ישיבת הר עציון בנויה על הנחת היסוד שריבוי דעות והצגת עמדות מנוגדות בפני תלמידיה, תוך כדי שיתופם בלבטים הרוחניים והחינוכיים, מפרה את הדעת ותורמת לעבודת ד', ושרב התועלת בהצגת עמדות שונות על פני הנזק. לכן, רציתי להביע את עמדתי בפני התלמידים ולכן הסכימו עמיתי לכך. להלן, עיקרי הדברים :

א. חוסר סכנה .

אפתח באמירה בוטה המציגה את האבסורד בעיני בתענית על הגשמים בימינו והיא שמגוחך להתענות על גשם כאשר הממטרות בישיבה, בבתי הרבנים, התושבים והגינות הציבוריות – די באתרא קדישא הדין ודי בכל אתר ואתר – פועלות כסדרן. וכי האיך ניתן להתענות על מיעוט גשמים כאשר ממשיכים להשקות את גינות הנוי וכיצד ניתן לפתוח את ארון הקדש ולזעוק על חוסר במים כאשר לא נעשה כל מאמץ רציני לצמצום צריכת המים!?

באופן מהותי יותר, הענין הוא שמסכת תענית מתיחסת למציאות שבו מיעוט גשמים מהווה סכנת חיים, פשוטו כמשמעו, והתענית על הגשם היא תפילה על הישרדות באופן הברור ביותר. בעולם שאין בו תחבורה ממונעת, יכולת הובלת מים ומזון למרחקים וקירור, העדר מטר פירושו רעב, בצורת ומוות ר"ל. אם אין שתיה לאדם ולבהמה ואין מזון ומרעה, ישנה סכנת חיים. ואולם, במציאות המודרנית, בו ניתן להתפיל מים ולייבא אוכל, אין המדובר על קיום אלא על כסף או שפע. התפלת מים עולה כסף, אך היא מסירה את איום התמותה.

לאמיתו של דבר, משבר המים המתמשך במדינה איננו משבר של קיום אלא משבר של רמת חיים. אם נייבש את גינות הנוי, נוותר על הבריכות והממטרות, נאבד דברים חשובים המרחיבים דעתו של אדם, אך לא נעמיד את קיומנו בסכנה. לכן, במידה רבה, מדובר על רמת חיים, דבר אשר בגינו ניתן לקוות ליותר גשם, אך אין זה מוצדק לגזור תענית בהעדר המים לקיום רמת החיים הנוכחית.

במלים פשוטות, התענית היא מענה לסכנה, ובמציאות המודרנית, הסכנה שהיתה בזמן חז"ל מהעדר גשם איננו מאיים עלינו .

ב. "גשמים היינו פרנסה".

לאמיתו של דבר, קיימות שתי אסכולות מדוע חז"ל תיקנו תעניות לגשמים: א. הגשם הוא סימן להשגחה אלוהית על עם ישראל, ובהעדר הגשם ישנו סימן של גזירה משמים וכעס אלוהי. ב. האיום והסכנה הבאים בעקבות חסר במים. ייתכן מאד ששתי העמדות הללו באות לידי ביטוי בתחילת מסכת תענית, כאשר הגמרא מציגה שתי דעות בשאלה האם "גשמים היינו פרנסה" או שיש למנותם כשני גורמים שונים.

לדידי, אכן המרכיב המרכזי עבורנו הוא הסכנה של אבדון ולא הסימן ההשגחתי. מסכת תענית כוללת את הגשם בשורה ארוכה של צרות אחרות המאיימות על הציבור כדבר, בצורת, מלחמה וחיות רעות, דבר המעיד על הסכנה כמוקד הענין, ובזה אין המשנה הולכת אלא בעקבות תפילת שלמה הכולל את כל המרכיבים הללו. אף הרמב"ם הדגיש את הצרה הבאה על הציבור כמוקד המחייב ולא נזקק לדבר על סימנים משמים (אך לשיטתו תעניות הגשם שונות מן הצרות האחרות, ואכמ"ל) ובזה הלך בעקבות פרשיות התוכחה שבתורה. מדי יום בקריאת שמע, אין אנו מסתפקים ב"ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש" אלא מדגישים את השלכותיו "ואספת דגנך, תירשך ויצהרך, ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואכלת ושבעת."

ממילא, יש לבחון לא רק את משק המים (אשר כאמור, המצב הנוכחי איננו יוצר השוואה בין מלחמה, מגיפה ומחלה לבין עצירת גשמים) אלא את כלל המציאות הכלכלית. ואכן, מקובלים עלי דבריו של הרב דני וולף שכתב בשעתו שיש לשקול תענית כאשר האבטלה גואה או המשק סובל ממיתון חריף וכיו"ב. ברם, איך נגזור תענית השתא, כאשר הבורסה עלתה בצורה יפה בשנה האחרונה, האבטלה ירדה (א"כ היא עדיין גבוהה ומטרידה ביותר), המטבע שומר על ערכו והכלכלה הישראלית תפקדה טוב יותר ממרבית המדינות המפותחות בשנים האחרונות?

ג. השגחה וטבע.

ברם, אני מאד מתקשה להמליץ על תענית גם מי שמאמץ את הגישה הרואה בגשם סימן שמימי. וכי אנו חיים ברמת השגחה כזאת בימינו שנוכל לקחת תופעות טבע ולתרגמם להנחיות רוחניות? זיקת הגומלין שבין טבע להשגחה היא שאלה סבוכה ואינני יכול או רוצה לקבוע בה מסמרות אך נדמה שעצירת גשמים בגלל סיבות רוחניות מניחה רמת השגחה לא מבוטלת, ואני לפחות כלל וכלל אינני בטוח שמצבנו הרוחני הנוכחי מצדיק זאת.

ד. כנות.

תענית וזעקה הינן מצוות שבלב. כשם שקריעה שאיננה בשעת חימום איננה קריעה ותפילה בלא כוונה איננה משמעותית, כך תענית שיש בה פער משמעותי בין הביטוי החיצוני לתחושה הפנימית איננה ראויה. הבה נשאל את עצמנו, כמה מאתנו יכלו להתפלל מחר מתוך תחושת מצוקה וצרה, ויכולו לומר בשכנוע "כי בצרה גדולה אנחנו", הלא איננו חיים או מרגישים כך. לו היינו מרגישים שאנו בצרה גדולה, כמו למשל בעת מלחמה, אזי העיתונות היתה עוסקת בכך בכותרות הראשיות, היה עיסוק ציבורי מסביב לשעון במשבר וכו'. ואולם, למרות כל הענין בגשם, עדיין נמצא אותו מקופל בתוככי העמודים הפנימיים, הרחק מן הכותרות ובמקום פחות בולט מנתוני הבורסה או שערי החליפין.

לשם השוואה, אדם המתפלל על חולה בתוך ביתו, אכן מתפלל מנהמת לבו ומתוך תחושת מצוקה. אם נלך לחדר המתנה שמחוץ לחדר ניתוח או תתפלל מנחה-מעריב בבתי הכנסת השוכנים בתוך בתי החולים, נוכל לחוות את טעמה של תפילה בעת צרה הנעשית מעומק הלב, אך חוששני שלא כך הם פני הדברים ביחס לגשמים. מי שזוכר את התפילות בעת מלחמה או מציאות בטחונית קשה, מבין שגם הן מבטאות עצמות שאיננו מגיעים אליהם ביחסנו לגשם.

ה. אינפלציה .

ואם תשאלני, איזו נזק יש בתענית, אף אם אין היא בעצמות הנזכרות, אזי התשובה היא מלה אחת – אינפלציה. כשם שאינפלציה מהווה סם המוות לערך הכסף, כן הדבר בדברים רוחניים. אין לך אויב גדול יותר לעשייה החינוכית והחוויה הרוחנית מאשר האינפלציה והזילות הנלווית לה, ולכן יש להישמר ממנה מכל משמר. במקום ספק – המעט בתעניות ועצרות תפילה ואל תרבה בהן, כי רב הנזק מן התועלת .

ו. מעמד הרבנות הראשית .

לא ארחיב בכך, ורק אסתפק בקביעה, שמכל מיני סיבות, מעמד הרבנות הראשית רחוק מן המציאות המתוארת בגמרא בתענית שגזירת ריש גלותא חייבה את כלל הציבור ואינני רואה את מעמד הרבנות או את העומדים בראשה מחייבים את הציבור בימינו. הלואי והמציאות היתה אחרת, אך היא איננה. אלה מקצת מהרהורי לבי בענין, והיו לך להפרות את חשיבתך ולהעמיק את דעתך. ויהי רצון שישפיע הקב"ה עלינו שפע טובה ויערה עלינו רוח וגשם ממרום, ויאר את פניו אלינו בכל עת ובל שעה. בחיבה ובאהבה ,

משה

Letter of Rav Moshe Lichtenstein

My Dear Honored Sir,

I was happy to receive your request for clarification of the position that I expressed this morning while giving a chug on Iyyun Tefillah with regard to the suggestion that a fast for rain be held tomorrow. Since you were not present at the chug, you asked to hear my position firsthand, and I will do this willingly, although I will also seize the opportunity to encourage you to join us and participate every morning in the chug that engages in Iyyun Tefillah, a learning in whose praise and about whose importance Chazal waxed hyperbolic.

I will begin with a disclaimer. Chazal in Mishnah and Gemara Sanhedrin forbid a judge whose position was not accepted from publicizing that position as a minority opinion. Rather, his obligation is to be loyal to his partners and to stand behind them, and if he did not act thus, he is the person whom Scripture describes as “One who talemongers and reveals confidences”. In our event, I asked permission to publicize my opinion, and the publication was done with the consent of my colleagues. However, it is not because of their forbearance that I regard myself as permitted to reveal my opinion, but rather for a more fundamental reason, namely that the Talmudic passage cited above deals with legal decisionmaking in court and not with a question of education or values. In a legal context, fortifying the authority of the court with regard to those it judges, and strongly upholding the authority of the institution of beit din that derives from the principle “after the majority incline”, requires that all the judges stand like a fortified wall behind the legal judgment. But with regard to educational questions, the situation is different. Yeshivat Har Etzyon is built on the fundamental assumption that the multiplication of opinions and the presentation of conflicting positions before its students, in the context of their participation in spiritual and educational efforts, expands the mind and contributes to service of Hashem, and that the gain from presenting diverse positions outweighs the damage. Therefore, I wished to express my opinion before the students, and therefore my colleagues agreed to this. Hereon, the substance of the matter:

A. Lack of Danger

I will begin with a blunt statement that presents what is to me absurd about fasting for rain in our day, namely that it is laughable to fast about rain when the sprinklers in yeshiva, in the houses of the rabbis, the residents and the public parks – in these sacred precincts, and in every place – work as usual. How is it possible to fast about insufficient rain when we continue to water decorative gardens, and how is it possible to open the Holy Ark and cry out regarding the lack of water when we have not made every reasonable effort to minimize the need for water?

In a more intrinsic fashion, the matter is that Tractate Taanit relates to a reality in which diminished rain causes risk to life, literally, and the fast for rain is a prayer for survival in the clearest possible way. But in a world without motorized transportation, with no capacity to convey water and food over distances with refrigeration, the absence of rain means famine, drought, and death G-d forbid. If human beings and cattle have nothing to drink, and there is no food or pasture, there is risk to life. However, in the modern reality, in which it is possible to desalinate water and import food, we are not speaking about continued existence, but rather about cost or about plenitude. Desalinating water is expensive, but it removes the threat of death. The truth of the matter is that the ongoing water crisis in the state is not an existential crisis but rather a crisis of standard of living. If we would dry out the decorative gardens, and give up pools and sprinklers, we would lose important things that broaden a person's mind, but we would not put our continued existence at risk. Therefore, in large measure, we are speaking of a standard of living, something for the sake of which one may hope for more rain, but it is not correct to decree a fast because of the absence of sufficient water to maintain the current standard of living. In simple words, a fast is a response to danger, and in the modern reality, the risk that absence of rain posed in the time of Chazal does not threaten us.

B. "Rain is the same thing as the capacity to support oneself"

The truth of the matter is that there are two schools of thought as to why Chazal decreed fasts for rain:

- a. Rain is a sign of the Divine Providence over the Jewish People, and in the absence of rain there is a sign of a decree from Heaven and Divine anger
- b. The threat and risk that come in consequence of lack of water

It is very plausible that these two positions find expression at the outset of Masekhet Taanit, where the Talmud expresses two opinions with regard to the question of whether "Rain is the same thing as the capacity to support oneself", or rather that they should be counted as separate causes.

For me, the central component for us is the risk of destruction and not the symbol of Providence. Masekhet Taanit includes (absence of rain) in a long list of other troubles that threaten a community, such as plague, drought, war, and wild animals, which testifies that risk is the focus of the matter, and with regard to this the Mishnah is doing nothing but following in the footsteps of the Prayer of Shlomoh that includes all these components. The Rambam too emphasizes "the trouble that comes upon the community" as the focus of obligation, and does not relate to Heavenly signs (even though his position is that fasts for rain differ from those for other troubles – this is not the place for lengthy discussion), and in this he is following in the footsteps of the "sections of rebuke" in the Torah. Every day, when we recite Shema, we do not suffice with "And I will give the rain in your land, first and last rains", rather we emphasize the consequences: "and

you will harvest your grain, your wine and your oil, and I will give grass in your fields for your cattle, and you will eat and be satiated”.

It follows naturally that we need to evaluate not only the economy of water (and we have said that the current situation does not generate the equation of war, plague, and disease with the withholding of rain) but rather the overall economic condition. Indeed, I find compelling the words of Rav Danny Wolf, who wrote at the relevant time that we must consider a fast when unemployment is high or when the economy is going through a deep recession, and the like. But how can we decree a fast now, when the stock market has risen nicely over the past year, unemployment has declined (although it is still high and very worrisome), the currency maintains its value, and the Israeli economy functioned better than most of the developed countries over the past years?

C. Providence and Nature

Furthermore, I find it very hard to justify a fast even for someone who prefers the approach which sees rain as a Heavenly sign. Do we live at such a high level of Providence in our day, such that we are able to take natural events and translate them into spiritual guidelines? The interconnection between nature and Providence is a complex question, and I am neither able nor desirous to establish fixed points regarding it, but it seems that prevention of rain for spiritual causes assumes a non-negligible level of Providence, and I am at the very, very least not certain that our current spiritual condition justifies this.

D. Integrity

Fasting and crying out are commandments of the heart. Just as tearing-of-clothing that is not at a time of emotional heat is not a real tearing (*fulfillment of mourning*), and prayer without *kavvanh* is not meaningful, so too a fast that has a significant chasm between its external expression and internal feeling is not appropriate. Let us ask ourselves: How many of us will be able to pray tomorrow out of a feeling of distress and trouble, and will be able to say with conviction “for we are in great trouble”? We do not live or experience ourselves thus! Were we to experience ourselves as being in great trouble, as for example in time of war, then the newspapers would be dealing with this in their lead headlines, and the communal enterprise would be round the clock in crisis mode etc. However, despite the importance of rain, it is still found folded on the internal pages, far from the headlines, and less prominent than the stock market data and the exchanges. For comparison’s sake, when a person prays about a sick person in his house, he prays from the roaring of his heart and experience of distress. If one goes to the waiting room outside the operating theater, or if you pray minchah/maariv in hospital synagogues, you can experience the taste of prayer in a time of trouble that emerges from the depths of the heart, but I suspect that this is not the way things are with regard to rain. Anyone who remembers prayers from wartime

or a difficult security condition, understands that those too are powerful expressions which we do not reach with regard to rain.

5. Inflation

And if you were to ask me: What harm is there in fasting? Even if it does not have the force of what we've mentioned, then the answer is one word – inflation. Just as inflation is a deadly poison to the value of currency, so too with regard to spiritual matters. There is no greater enemy to successful education and spiritual experience than inflation and the devaluation that accompanies it, and therefore one should guard against it in all ways. When in doubt – minimize fasts and prayer gatherings, do not increase them, as the damage outweighs the positive effect.

6. The status of the Chief Rabbinate

I will not be expansive about this, simply suffice by determining that, for many reasons, the status of the Chief Rabbinate is distant from the reality described by the Gemara in Taanit in which the decree of the Exilarch obligated the whole community, and I do not see the position of the Rabbinate or of those who stand at its head obligating the community in our day. Would it be that reality were otherwise, but it is not.

These are some of the thoughts of my heart in the matter, and may they expand your thinking and deepen your opinions.

May it be His will that The Holy Blessed One will cause us great abundance and pour upon us wind and rain from Above, and light His face toward us in every time and moment.

With affection and love . . .